СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“
СВИЩОВ

Катедра „Индустриален бизнес
и предприемачество“

СБОРНИК

с доклади от кръгла маса

ИНДУСТРИАЛНИЯТ БИЗНЕС И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ

16 октомври 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Сборник с доклади от кръгла маса:

ИНДУСТРИАЛНИЯТ БИЗНЕС И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ

16 октомври 2026 г.

Академично издателство „Ценов“
Свищов, 2026

Организационен комитет:
доц. д-р Сергей Найденов
гл. ас. д-р Явор Станев
гл. ас. д-р Ивайло Костов
ас. д-р Александър Личев

Редакционен съвет:
Проф. д-р Атанас Атанасов
проф. д-р Анета Денева
проф. д-р Любчо Варамезов
доц. д-р Сергей Найденов
доц. д-р Искра Пантелеева
доц. д-р Емил Николов

Рецензенти:
проф. д-р Анета Денева – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
проф. д-р Любчо Варамезов – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
доц. д-р Сергей Найденов – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
доц. д-р Искра Пантелеева – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
доц. д-р Емил Николов – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*

Сборникът с пълните текстове на докладите е изготвен и публикуван в рамките на дейностите по повод 90-годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Авторите носят цялата отговорност за изразените мнения и становища, за обосноваността, достоверността и оригиналността на своите материали.

© Академично издателство „Ценов“ – Свищов

ISBN 978-954-23-2692-2

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS

Collection of Papers from the Round Table:

INDUSTRIAL BUSINESS AND ENTREPRENEURSHIP AMIDST GLOBAL TRANSFORMATIONS

16 October 2026

Academic Publishing House „Tsenov“
Svishtov, 2026

Organising committee:
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Head Assist. Prof. Yavor Stanev, PhD
Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, PhD
Asst. Prof. Alexander Lichev, PhD

Editorial committee:
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Prof. Aneta Deneva, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Assoc. Prof. Emil Nikolov, PhD

Reviewing committee:
Prof. Aneta Deneva, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Assoc. Prof. Emil Nikolov, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*

Full paper proceedings book is designed and published as part of the activities under the 90th anniversary of the D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov.

All authors are fully responsible for the views and opinions expressed, as well as for the validity, reliability, and originality of their papers.

© Academic Publishing House „Tsenov“ – Svishtov

ISBN 978-954-23-2692-2

СЪДЪРЖАНИЕ

КАЧЕСТВОТО КАТО КАТЕГОРИЯ **10**
Анета Денева

МАНИПУЛИРАНЕТО НА РАБОТНОТО МЯСТО – ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА СТУДЕНТИТЕ **19**
Венета Христова

СОЦИАЛНИЯ КАПИТАЛ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ – ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД МЛАДИ БЪЛГАРСКИ ПРЕДПРИЕМАЧИ **34**
Любчо Варамезов, Любомир Николов

ТЕОРИИ И МОДЕЛИ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ **42**
Любчо Варамезов, Любомир Николов

УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИЯ ФАКТОР В ГРАЖДАНСКАТА АВИАЦИЯ **49**
Галина Тодорова

ПРЕДПОСТАВКИ ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ПРОИЗВОДСТВЕНИ ПРЕДПРИЯТИЯ КАТО ДОСТАВЧИК НА МАЛКИ ТЪРГОВСКИ ФИРМИ **55**
Даниел Павлов, Виолета Янколова-Али

ОТ ЧОВЕКОЦЕНТРИЗЪМ КЪМ КОГНИТИВНА АВТОНОМИЯ – КОНЦЕПТУАЛИЗИРАНЕ НА ИНДУСТРИЯ 6.0 В ЕРАТА НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ **60**
Емил Николов

ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ ИНОВАЦИИ ЧРЕЗ КРЪГОВИ МОДЕЛИ – НОВИ БИЗНЕС ВЪЗМОЖНОСТИ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ **73**
Искра Пантелеева

РОЛЯТА НА ИНТЕЛИГЕНТНИТЕ ЦИФРОВИ ЕКОСИСТЕМИ В ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **80**
Кремена Маринова-Костова

ТЕХНИЧЕСКИЯТ ПРОГРЕС И ИНОВАЦИИТЕ ВЪВ ФИЛОСОФСКИ КОНТЕКСТ **86**
Пламен Павлов

ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ В ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА И УПРАВЛЕНИЕТО НА РИСКА В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **95**
Радосвета Кръстева-Христова

ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ -КРИТИЧЕН ПРЕГЛЕД И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА В УСЛОВИЯТА НА ПЪЛНОПРАВНО ЧЛЕНСТВО В ЕВРОЗОНАТА **103**
Сергей Найденов, Добрин Ганчев

ВЛИЯНИЕ НА ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ В ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ ВЪРХУ ЕЛЕКТРОННИТЕ ПРОДАЖБИ: ЕВРОПЕЙСКО СРАВНИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ **114**
Симеонка Петрова

СТРУКТУРНИ ПРОМЕНИ НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ЗАМЪРСЯВАНЕ **123**
Стела Касабова

РАЗВИТИЕ НА ЕЛЕКТРОННАТА ТЪРГОВИЯ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ ПРЕРАБОТВАЩАТА ПРОМИШЛЕНОСТ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ПРЕЗ ПЕРИОДА 2016–2025 г. **131**
Зоя Иванова

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПРОИЗВОДСТВЕНИТЕ ПРОЦЕСИ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **141**
Ивайло Костов

ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА СЛАБИТЕ МЕСТА В ИНСПЕКТИРАНИЯ ОБЕКТ **149**
Надежда Цветкова

IMPROVEMENTS IN ENTERPRISE OPERATIONS MANAGEMENT RESULTING FROM THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE **156**
Stefan Kalpachev

ОПТИМИЗИРАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА ПОЛИТИКА В ОБЛАСТТА НА МЕЖДУНАРОДНАТА ТЪРГОВИЯ С БИОЛОГИЧНИ РЕСУРСИ **163**
Цветелина Кабакчиева

ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ В БЪЛГАРИЯ - ДИНАМИКА И ЗНАЧЕНИЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ **169**
Явор Станев

РАЗВИТИЕ НА ПАМУКОПРОИЗВОДСТВОТО В БЪЛГАРИЯ **176**
Александър Личев

ОСНОВНИ ПОДХОДИ ЗА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ТРУДОВАТА МОТИВАЦИЯ В КОНТЕКСТА НА МРЕЖОВОТО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В ОРГАНИЗАЦИЯТА **185**
Анелия Станева

РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА – ОБХВАТ И СЪДЪРЖАТЕЛНИ КОМПОНЕНТИ **191**
Деница Гъркова

ОРГАНИЗАЦИОННО УЧЕНЕ И ESG ИНТЕГРАЦИЯ ЧРЕЗ ИГРОВО-БАЗИРАНО ОБУЧЕНИЕ **198**
Десислава Белева-Димитрова

ПРИЕМЪТ НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНА КОНКУРЕНЦИЯ: ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И КОНТРОЛНИ МЕХАНИЗМИ **208**
Диана Маринкова

ИНОВАЦИОННО РАЗВИТИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА В УСЛОВИЯ НА ПРЕХОД КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0 ..... **214**
Захари Пенев

ОСОБЕНОСТИ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА **222**
Калин Борисов

ТЕОРЕТИЧНИ МОДЕЛИ ЗА ИНОВАЦИОННО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **230**
Калин Борисов

АНАЛИЗ НА НОРМАТИВНАТА БАЗА И НА КОЛИЧЕСТВАТА ПУСНАТО НА ПАЗАРА ЕЛЕКТРИЧЕСКО И ЕЛЕКТРОННО ОБОРУДВАНЕ **237**
Калин Карев

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД ПРОЕКТНОТО ФИНАНСИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ **248**
Мария Иванова Павлова-Кондрова, Любка Минчева Илиева

ПАЗАРНО РАЗВИТИЕ НА БИОБАЗИРАНИТЕ ИНДУСТРИИ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ **255**
Преслав Георгиев

УПРАВЛЕНИЕ НА ЗНАНИЕТО В БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА **262**
Стела Маринова, Любчо Варамезов

ЗЕЛЕНИ ТЕХНОЛОГИЧНИ ИНОВАЦИИ И СТОЙНОСТ НА ФИРМАТА В КИТАЙСКИЯ ИНДУСТРИАЛЕН СЕКТОР: МОДЕРИРАЩАТА РОЛЯ НА ФИНАНСОВИТЕ ОГРАНИЧЕНИЯ **270**
Синюе Ду

РОЛЯТА НА КОНТРОЛА ЗА НАСЪРЧАВАНЕ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В ЗЕМЕДЕЛИЕТО ЧРЕЗ ФИНАНСОВОТО ПОДПОМАГАНЕ ПО ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ В РАМКИТЕ НА ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА **283**
Снежана Парушева-Ламбева

ПРЕХОД НА БЪЛГАРИЯ КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0 ..... **296**
Тихомир Георгиев

ПЛАНИРАНЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – РЕЗУЛТАТИ ОТ ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ В ОБЛАСТ ВАРНА **303**
Явор Каравелски

ESG ЕФЕКТИВНОСТ И СТОЙНОСТ НА ФИРМАТА ПРИ ПАЗАРНО ПОГРЕШНО ОЦЕНЯВАНЕ: ДАННИ ОТ ИНДУСТРИАЛНИЯ СЕКТОР НА КИТАЙ **310**
Ян Фу

ЕВРОПЕЙСКА СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ И ВНЕДРЯВАНЕ НА МАЛКИ МОДУЛНИ РЕАКТОРИ В ЕВРОПА - ПРАВНИ, ПОЛИТИЧЕСКИ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ ЗА БЪЛГАРИЯ **323**
Албена Белянова, Борислав Боев

ФОРМИРАНЕ НА ПЪРВОНАЧАЛНА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКА ГРАМОТНОСТ У ПЪРВОКЛАСНИЦИТЕ В КОНТЕКСТА НА РЕАЛНА ПАЗАРНА СРЕДА **334**
Милка Венкова

ВЛИЯНИЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ВЪРХУ УПРАВЛЕНИЕТО И РАЗВИТИЕТО НА СЪВРЕМЕННИЯ БИЗНЕС **340**
Даяна Пламенова Лучева

ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ КАТО СРЕДСТВО ЗА ОПАЗВАНЕ И ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО……...383
Димитрийка Чакова

ВНЕДРЯВАНЕ НА КРЪГОВА ИКОНОМИКА И ЗЕЛЕНИ ТЕХНОЛОГИИ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВ БИЗНЕС **357**
Милена Христова

КАЧЕСТВОТО КАТО КАТЕГОРИЯ

проф. д-р Анета Денева[1]

Резюме: *Настоящата разработка има за цел да разкрие особеностите на категорията „качество“. То е представено от една страна като основна философска категория, а от друга – като социално-икономическа категория. Отделено е внимание на еволюцията на отделните категории и са обобщени съвременните виждания и нагласи относно качеството и значението му за бизнеса. Съвсем накратко в исторически разрез са представени практическите дейности по качеството.*

Ключови думи: *философска категория, социално-икономическа категория, качество, същност, явление*

JEL: A12, B15, L15, M11

QUALITY AS A CATEGORY

Prof. Aneta Deneva, PhD

Abstract: *The present development aims to reveal the peculiarities of the category „quality“. It is presented on the one hand as a basic philosophical category and on the other – as a socio-economic category. Attention is paid to the evolution of individual categories and modern views and attitudes regarding quality and its importance for business are summarized. Very briefly, the practical quality activities are presented in historical section*.

Keywords: *philosophical category, socio-economic category, quality, essence, phenomenon*

JEL: A12, B15, L15, M11

1. Въведение

Качеството като термин е широко използван както в теорията, така и в практиката. За икономистите то е фактор за нарастване на конкурентоспособността на фирмата. Инженерите го определят като степен, ниво на съответствие на определени стандарти и технически условия, липса на дефекти в произвежданите продукти. За юристите от особена важност е неговата правна регулация.

При икономистите подходът към качеството е доста по-различен и претърпява съществена еволюция. От „съответствие на техническите условия“ през 70-те години в края на 90-те качеството вече е „радост за клиента“.

[1] a.deneva@uni-svishtov.bg, СА „Д. А. Ценов“

В ежедневието хората свързват качеството с определена степен на ценност. За качество говорят още шахматистите – там то е преимущество, философите – за тях качеството е основна категория и т.н.

2. Качеството като философска категория

Корените на философската категория „качество“ са доста назад във времето. Още великият Аристотел в своето известно съчинение „Метафизика“ говори за качеството като „видово различие“. Малко по-късно в друго свое произведение „Категории“ той извежда и определение за качеството, според което то представлява „видова разлика на субстанцията, определяща нейната специфична природа.“ (Аристотел, 1992). Именно това различие е основа за качественото разграничаване на отделните предмети.

За Георг Фридрих Хегел качеството е логическа категория. Тя представлява начална степен на познание на вещите и едновременно с това е непосредствена характеристика на битието на обекта (Хегел, 1966, с. 115). Поради това то не е просто статично свойство на всеки един предмет, а категория, определяща тяхното съществуване. На базата на това свое виждане Хегел разработва и триадата „Качество – Количество – Мяра“ (Хегел, Г.В.Ф. 1966).

Джон Лок говори за първични и вторични качества (Лок, Дж. 1972). Първичните са обективно съществуващи и принадлежат на определен обект, докато вторичните са резултат от неговата способност за въздействие. Към първичните се отнасят материята и движението. В групата на вторичните са включени цвят, аромат и т.н.

Немската класическа философия също има определен принос по отношение на философската категория „качество“. Според Имануел Кант (Кант, И. 1992) качеството е една от четирите основни категории – количество, качество, отношение и модалност. Към категорията „качество“ се отнасят реалност, отрицание и ограничение.

Съвременните философски трактовки по отношение на качеството са доста по-различни от разгледаните по-горе. В наши дни философското разбиране за качеството се отличава с много по-рационален характер. Съгласно философията на науката то е свойство на системата, оценка за съответствие и притежава релационен характер (Pirsig, R. M. 2006.; Deming, W. E. 1986).

Като *философска категория* качеството характеризира достигнатата степен на познания на човека за обективната действителност. С разширяването на тези познания се разраства и обхвата на категорията „качество“. Подобна трактовка разкрива само обективната страна на качеството, но игнорира неговата субективна същност. Това налага при дефинирането му да се използват и други понятия като: *същност, явление, структура и информация* (Цвяткова, С. & П. Мидова. 2007), които се превърнаха в неговите основни конструктивни елементи.

Същността обикновено се свързва с вътрешното съдържание на обекта/предмета. Тя определя неговите основни устойчиви характеристики като по този начин формира ядрото му. Ако същността е вътрешната основа на даден предмет, обект и т.н. то „качеството“ е начинът, по-който тя става видима за околния свят.

За разлика от нея **явлението** приоритетно се свързва с външната форма на съществуване и проявление. Връзката между същност и явление характеризира многообразието от форми на съществуване на отделните предмети.

Структурата дава представа за строежа и организацията на съдържанието на отделните обекти. Тя разкрива многообразието от връзки, осигуряващи запазването на основните свойства и характеристики на дадения обект. Неписано правило е, че две системи с едни и същи елементи, но с различни структури притежават коренно различно качество. По този начин структурата гарантира единството между същността и съдържанието независимо от измененията в околната среда.

Наличието на подобни изменения и тенденциите в тяхното развитие са обект на **информацията**. Именно тя посредством своето свойство да дава сведения и да отразява разнообразието позволява обективизирането на процесите и явленията, което е и основна предпоставка за тяхното разкриване и изучаване.

Качеството като философска категория се проявява в няколко различни аспекта – *епистемологичен, онтологичен, структурно-системен, информационно-кибернетичен и аксиологичен*. Епистемологичния (познавателен) и онтологичния (обективен) аспект на качеството намират своето изложение в произведенията на класиците, които споменахме по-горе – Аристотел, Хегел, Лок и др. За тях качеството е нещо обективно, което съществува независимо от човека и което той познава посредством неговите свойства. Техните теории се опитват да дадат отговор на въпросите *Как съществува качеството в битието и как го разпознаваме*.

Структурно-системния аспект на качеството е свързан преди всичко с търсенето на причината за едно или друго качество (Уемов, А.1963.; Bertalanffy, 1968). Той търси отговор на въпроса *Какво поражда качеството*.

За разлика от него информационно-кибернетичния аспект (Wiener, 1954), търси причината за устойчивост на качеството или с други думи *Как се поддържа качеството*.

Аксиологичният аспект на качеството (Pirsig, R. M. 2006.; Deming, W. E. 1986), търси отговор на въпроса *Каква е стойността на качеството за отделния индивид и за обществото като цяло*.

3. Социално-икономическата категория качество

Основната цел и задача на социално-икономическата категория „качество“ е да транспонира философските концепции в практиката, в съвременното човешко битие и пазарните отношения. Това автоматично ѝ придава нови свойства. Преди всичко качеството се превръща в ценностна, оценъчна и управленска категория. То отразява степента на задоволяване на човешките и обществените потребности. Водещата роля и огромното значение на качеството като социално-икономическа категория са причина за наличието на множество, твърде различни, а понякога и противоречащи си взаимно определения за неговата същност и особености. Част от тях са представени в таблицата по-долу (табл. 1.).

Таблица 1.
Определения за качеството

Определение	Източник
Съвкупност от характеристики на обекта, които се отнасят до неговите способности да удовлетворява установените с правните и нормативни актове и предполагаемите потребности и търсения на личността, обществото и държавата.	Световен институт по стандартизация
Съвкупност от характеристики (показатели) на даден обект, които определят неговата способност да задоволява определени или предполагаеми потребности. Обектът може да е продукт, дейност, процес, организация, лице.	ISO 8402
Съответствие с изискванията	Филип Кросби
Съответствие на употребата, въвежда виждането за качеството като „пригодност за употреба“	Джозеф Джуран
Най-полезните стоки, желани от потребителя, процес на непрекъснато подобрение на икономическата и управленска система на обществото	Уилям Деминг
Най-добрите изделия, изработени по спецификация на потребителя	Арманд Файгенбаум
Един удовлетворен клиент е показател за качество	Питър Дракър
Удовлетворение на потребителя	Каору Ишикава
Съвкупност от свойства и характеристики на даден продукт или услуга, с които се задоволяват заявени или предполагаеми потребности	Филип Котлър
Степента до която съвкупност от присъщи характеристики изпълнява изискванията	ISO 9000:2000
Качеството е степента, до която даден набор от характеристики отговаря на определени изисквания.	ISO 9000/2005

Източник: Минько, Э. В. & А. Э. Минько. 2013; Стефанов, Н., Радев, Хр. Буров, И., Станчева, В. & Р. Воденичаров. 2004; Узунова, Ю. & Б. Василева. 2000.; Тужаров, Хр. & П. Филева. 2007.

Макар твърде много и различни, определенията акцентират върху няколко основни характеристики на категорията качество:

1. Обективен характер.
2. Съвкупност от определени свойства.
3. Отразява определена степен на задоволяване на потребности както на отделните индивиди, така и на обществото като цяло.
4. Полезност.
5. Съответствие с предварително зададени изисквания.

Като обобщение на всичко казано до тук определението, което характеризира същността на качеството може да бъде формулирано по следния начин: *качеството е обективна социално-икономическа категория посредством която се характеризира уникалността на даден продукт и неговата способност да задоволява определени групи потребности. По своята същност то е съвкупност от значими, съществени свойства на отделните продукти, които количествено се оценяват посредством система от предварително определени технико-икономически показатели и по които продуктът се отличава от другите продукти с аналогично предназначение.*

Съвременното третиране на качеството като „радост, възхищение за клиента“ налага подробното разграничаване на отделните съставни части на това възхищение. За част от авторите (Стефанов, Н. и др. 2004) те представляват елементи на качеството и към тях отнасяме:

1. **Функционалност** – продуктът трябва да отговаря на своето предназначение.
2. **Безопасност** – използването, съхранението или транспортирането на продукта не причинява вреди.
3. **Надеждност** – няма отклонение от зададените характеристики на функционалност и безопасност в рамките на определен гаранционен срок.
4. **Ценност** – цената на продукта е адекватна спрямо тази на конкурентните продукти с подобни характеристики.
5. **Социалност** – удовлетворение от дизайна, конструкцията, обслужването и т.н.
6. **Ергономичност** – приспособимост на продукта към особеностите на човешкия организъм.
7. **Екологичност** – използването на продукта не влияе отрицателно върху околната среда.
8. **Комплексност** – продуктът е добре окомплектован с необходимите принадлежности и може да бъде използван по предназначение.
9. **Срок на доставка** – продуктът е доставен в удобното за клиента време съобразно изискванията на сроковете за доставка.
10. **Поддръжка и ремонт** – лесно поддържане на основните функции на продукта.

Към така изброените елементи могат още да бъдат посочени – *жизнен цикъл*, свързан с изискването продуктът да не е морално остарял, *опериране* – лесно боравене с него, *патентоспособност* – продуктът да е правно защитен и др.

За други (Тужаров, Хр. & П. Филева. 2007), те са характеристики на качеството и се разграничават на **технически, естетически** и **експлоатационни**. **Техническите** отразяват научно-техническите достижения. Към тях отнасяме – функционална точност, надеждност, продължителност на използване и др. **Естетическите** са свързани с различните естетически възгледи и усещания на потребителите, а **експлоатационните** характеризират условията за използване на продукта – грижи, поддръжка, ремонт и т.н.

Според Гарвин (Garvin, 1987) елементите на качеството са:

- ✓ **Изпълнение** - включва главните характеристики на продукта;
- ✓ **Естетика** – изразява се чрез външния вид, усещане, мирис, вкус и др.;
- ✓ **Специални качества** – това са допълнителните характеристики на продукта;
- ✓ **Съответствие** – отговаряне на продукта на проектните спецификации;
- ✓ **Надеждност** – сигурно изпълнение на продукта;
- ✓ **Дълготрайност** – дългосрочна употреба;
- ✓ **Възприемане на качеството** – непряка оценка на качеството (например репутацията);
- ✓ **Сервиз** – справяне с оплаквания и ремонт на продуктите.

4. Управление на качеството

В практически аспект дейностите, свързани с качеството водят своето начало от дълбока древност (Бонева, С. 2013). Най-ранните доказателства са от далечната 1450 г. преди н.е. и са във вид на египетска фреска, свързана с обработването и измерването на каменни блокове.

Един от първите писмени актове в областта на качеството е от XI век, когато в Англия е приет т. нар. „GUILD ACT“, упълномощаващ кралски служители да подпечатват със специален знак качествената продукция и да наказват нарушителите. През тези първи етапи установяването на изискванията за качество става на базата на еталоните. Едва по-късно се преминава към разработването на писмени инструкции и изисквания.

До края на деветнадесетото столетие качеството се третира преди всичко като потребителска оценка на продукта. На по-късните етапи от развитието на обществото се променят и възгледите за качеството. То започва да тълкува като съвкупност от свойства, осигуряващи задоволяването на определени потребности, мярка за ценност на продуктите и т.н. Това е основание да се говори за различни подходи към качеството

(Узунова, Ю. & Б. Василева. 2000). В исторически план развитието им е представено на фиг. 2.

Най-ранната практическа дейност по качеството е свързана с **обозначаването на продуктите**. Целта на това обозначаване е защита на продуктите. То води своето начало от 1887 г. Първият използван знак е за обозначаване на немските продукти „Made in Germany“. Създаден по искане на Великобритания за защита на нейните индустрия по ирония на съдбата той се превръща в синоним за качествени продукти.

Индустриализацията с масовия характер на производството и разделението на труда налага провеждането на допълнителни контролни дейности относно качеството на произвежданите продукти.

На по-късен етап съвкупността от контролни дейности служи като основа за създаването на специализирани методи за контрол на качеството – на базата на извадковите проби. През 40-те години на миналия век се създава и Американското дружество за управление на качеството (ASQC, сега известно като ASQ), което е едно от първите, специализирано в областта на контрола на качеството (Денева, А. и др. 2017). Неговите основни задачи са свързани с **предотвратяване на грешките** в областта на качеството и намаляване на разходите за изпитване и контрол

Фигура 2. Еволюция на практическите подходи към качеството

Статистическия контрол на качеството води своето начало от 1924 г. и се свързва с името на Валтер Шевхарт. Този метод се използва за установяване на съотношението между качествените и некачествените продукти. В основата му е залегнало прилагането на широко известният EOQ модел - Economic Order Quantity разработен от Форд Харис (Денева, А. и др. 2017).

Мерките по качеството представляват съвкупност от методи за осъществяването на превантивен контрол върху качеството на продукцията. В тяхната основа е особено популярната през 60-те и 70-те години концепция за „нулевата грешка“. Тя цели предотвратяването на грешки преди те да се

случат. Идеята е да се изработи качество в продуктите, а не да се търсят и поправят грешки по-късно (Денева, А. и др. 2017).

Съвсем логично този подход осигурява и **нарастването на производителността**. Това е резултат от преоткриването на човешкия фактор и неговото значение за подобряване на качеството на продукцията. Усилията приоритетно се насочват към намаляване на брака на базата на разширената професионална подготовка на работниците. С това се поставя и началото на следващият етап от еволюцията на практическите подходи – кръжоци по качеството.

Кръжоците по качеството осигуряват включването на сътрудниците във формирането на производствените процеси и в превенцията по отношение на качеството на продукцията.

С разширяване на разбирането за качеството се преминава и към прилагането на системния подход спрямо него, широко известен под наименованието **тотално управление на качеството (**TQM). Той се отнася до търсене на качество в дадена организация, изразена чрез три основни философии: безкраен стремеж към подобрение, участие на всички в организацията и стремеж към удовлетворение на клиентите, което означава, да се срещнат или надминат техните очаквания. TQM разширява традиционната представа за качеството тръгвайки от търсене само на качеството на крайния продукт или услуги до поддържане на качество във всеки аспект на производствения процес (Денева, А. и др. 2017).

5. Заключение

Качеството е категория, която често се употребява в теорията и практиката. За представителите на различните видове професии то има своето уникално значение. За юристите е едно, за философите – друго, съвсем по различен начин го третират инженерите, а за икономистите то е не само основна категория, но и ежедневна управленска дейност.

Като философска категория изразява определена степен на познания на човека за обективната действителност. Качеството е и обективна социално-икономическа категория посредством която се характеризира уникалността на даден продукт и неговата способност да задоволява определени групи потребности.

Използвани източници

Аристотел. *Категории*. Превод от старогръцки, встъпителна студия и коментар Иван Христов. София: Издателство „Наука и изкуство“ / Фондация „Отворено общество“, 1992

Бонева, С. (2013). Качество, стандартизация, стандарти – същност, значение, взаимовръзка.. www.sustz.com/journal/VolumeIII/Number7

Денева, А., Христова, В., Иванова, З. & М. Петрова-Вакинова. (2017). *Оперативен мениджмънт на индустриалното предприятие*. В. Търново: Ай анд Би. Индустриален мениджмънт., В. Търново, Фабер.

Минько, Э. В. & А. Э. Минько. (2013). *Менеджмент качества*. Питер, М.,
Стефанов, Н., Радев, Хр. Буров, И., Станчева, В. & Р. Воденичаров. (2004). *Управление на качеството*. С.: „Труд и право“.
Тужаров, Хр. & П. Филева. (2007). *Тотално управление на качеството или новата философия на бизнеса*. В. Търново: Асеневци.
Хегел, Г. В. Ф. (1966). *Наука за логиката* (Том 1). Наука и изкуство.
Хегел, Г. В. Ф. (1997). *Енциклопедия на философските науки: Т. 1. Логика*. ЛИК. (Оригинално публикувана 1830 г.).
Лок, Дж. (1972) *Опит върху човешкия разум*. София. Наука и изкуство
Кант, И. *Критика на чистия разум. БАН, С., 1992.*
Уемов, А. (1963). *Вещи, свойства и отношения*.
Узунова, Ю. & Б. Василева. (2000). *Управление на качеството. Методични основи*. Варна, Университетско издателство, Икономически университет.
Цвяткова, Ст. & П. Мидова. (2007). *Квалитология*. Свищов: АИ „Ценов“.
Pirsig, R. M. (2006). *Zen and the Art of Motorcycle Maintenance*. HarperTorch.
Deming, W. E. (1986). *Out of the Crisis*. Massachusetts Institute of Technology.
von Bertalanffy, L. (1968). *General System Theory: Foundations, Development, Applications*.
Wiener, (1954). *Men, Machines, and The World About*